

Celâleddin Ezine'nin Hayatı ve Eserleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme

Can ŞEN*

Özet

Baba tarafından Ezine/Çanakkaleli olan Celâleddin Ezine babasının görev yeri olan Sakız adasında 1899'da doğmuş ve 1972'de İstanbul'da vefât etmiştir. Yükseköğrenimini Almanya ve Fransa'da gören Ezine, 1930'lu ve 1940'lu yıllarda yoğun bir yazı ve yayın faaliyeti içinde olmuştur. Hamle dergisini yayımlayan Ezine, Cumhuriyet ve Tasvir-i Efkâr gibi gazetelerde günlük ve edebî konular üzerine yazmış; kitap olarak iki piyes ve iki gezi yazısı neşretmiştir.

1940'lardan sonra edebiyat ortamındaki görünürlüğüne kaybeden Celâleddin Ezine, bugün için Türk edebiyatının unutulmuş isimlerinden birisidir. Bunda eserlerinin yeni baskılarının yapılmamış olması da büyük ölçüde etkilidir. Bunun yanı sıra Ezine'den bahseden eserlerde doğum yeri ve tarihi başta hatalı bilgiler görülmektedir. Celâleddin Ezine'yi hayatı ve kitap olarak yayımlanmış eserleriyle bir bütün olarak değerlendirmeye çalıştığımız bu makalemizde yazarın biyografisini ulaşılabildiğimiz kaynakların ışığında daha doğru ve geniş bir şekilde vermeye çalıştık. Ayrıca piyeslerini ve gezi yazılarını içerikleri bağlamında değerlendirdik.

Anahtar Kelimeler: Celâleddin Ezine, Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatı, tiyatro, gezi yazısı.

A General Evaluation on The Life and Works of Celâleddin Ezine

Abstract

Celâleddin Ezine who is from Ezine/Çanakkale on his father's side has been born in Sakız island in 1899 and died in İstanbul in 1972. Ezine has received his higher education in Germany and France, and has involved in intensive writing and publishing activities in the 1930s and 1940s. Ezine, who has published Hamle magazine, has wrote daily and literary topics in newspapers such as Cumhuriyet and Tasvir-i Efkâr and has published two pieces and two travel articles.

Celâleddin Ezine, who lost his visibility in the literary environment after the 1940s, is one of the forgotten names of Turkish literature for today. This is largely due to the fact that no new edition of his works has been published. In addition, in works what mention about Ezine, it is seen that there is data which is incorrect especially about his birth place and date. In this article, where we try to evaluate Celâleddin Ezine as a whole with his life and works published as a book, we try to give author's biography

* Dr. Öğr. Üyesi, Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

more accurately and broadly in the light of resources we can reach. We also evaluate his pieces and travel writings in the context of their content.

Keywords: *Celâleddin Ezine, Republic era Turkish literature, theatre, travel writings.*

1. Giriş

Celâleddin Ezine, Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında tiyatro ve gezi yazısı türlerinde eser vermiş, dergi neşretmiş ve çeşitli dergiler ile gazetelerde yazılar yayımlamıştır. Özellikle 1930'lu ve 1940'lı yıllarda yoğun bir edebî faaliyet içerisinde olan ve 1972 yılında vefât eden Ezine, bugün edebiyat gündeminde pek tanınan bir yazar değildir. Unutulmuş bir isim olmasının yanında kendisinden bahseden eserlerde başta doğum tarihi olmak üzere hayatıyla ilgili bilgilerde hatalar ve belirsizlikler görülmektedir. Bu çalışmamızda ulaşılabildiğimiz bilgiler doğrultusunda Ezine'nin biyografisini daha doğru bir şekilde vermeye çalışıp kitap olarak yayımlanmış eserlerini değerlendireceğiz.

2. Hayatı

Celâleddin Ezine'nin hayatına dair en önemli kaynak babası Memduh Ezine'nin oğlu doğduktan sonra tutmaya başladığı günlüktür. Memduh Ezine, oğluna hitaben yazdığı günlüğün başında aile fertleri hakkında bilgiler vermiştir: Çanakkale'nin Ezine ilçesinin tanınmış zenginlerinden Hacı Mustafa Efendi, eşinin vefâtı üzerine kızı Behiye Hanım ile İstanbul'a gelmiş ve burada kendisi gibi eşini kaybetmiş Cemile Hanım'la evlenmiştir. Bir süre sonra da Hacı Mustafa Efendi'nin kızı Behiye Hanım ile Cemile Hanım'ın oğlu Mehmet Şükrü Bey evlendirilmiştir. Bu iki aile daha sonra Ezine'ye dönmüşler ve burada yaşamaya başlamışlardır. Behiye Hanım ile Mehmet Şükrü Bey'in evliliklerinden Ezine'de üç erkek çocuk dünyaya gelmiştir: Mehmet Memduh (d. 1871), Hüseyin Cevat (d. 1874) ve Hasan Cemil (1877). Mehmet Memduh, Celâleddin Ezine'nin babasıdır ve dolayısıyla yazar, baba tarafından Ezinelidir (Ezine 2011: 7).

Memduh Ezine, ilköğrenimini Ezine'de gördükten sonra Galatasaray Lisesi'nden ve ardından Mekteb-i Hukuk'tan mezun olarak Adliye Nezareti'ne girmiş ve savcı yardımcısı olarak Mersin'e atanmıştır (Ezine 2011: 7). Burada görev yaparken Mehmet Nâzım Paşa'nın büyük kızı Mediha Hanım ile evlenmiştir (Ezine 2011: 8, Oral 2019: 36). Mehmet Nâzım Paşa'nın diğer çocuklarından Hikmet Bey ise Nâzım Hikmet'in babasıdır (Oral 2019: 36). Bu durumda Nâzım Hikmet, Celâleddin Ezine'nin dayısının oğludur.¹

Mediha Hanım ile evlenen Memduh Bey, Mersin'de görev yaparken Sakız adası

1- Memduh Ezine'nin günlüğünde Nâzım Hikmet'in doğumu da tam tarihiyle 17 Ocak 1902 şeklinde verilmiştir (Ezine 2011: 59).

Bidayet Mahkemesi Reisliği'ne atanmıştır (Ezine 2011: 23). Aile Sakız'a taşındıktan kısa süre sonra Rumî 17 Nisan 1315 Cumartesi, Milâdî 29 Nisan 1899'da ilk çocukları Celâleddin dünyaya gelmiştir (Ezine 2011: 25).

Bu noktada Celâleddin Ezine'nin doğum yeri ve tarihinin çeşitli kaynaklarda hatalı verildiği görülmektedir. Reşad Ekrem Koçu ve Behçet Necatigil, yazarın 1901'de İstanbul'da doğduğunu belirtmişlerdir (Koçu 1971: 5475, Necatigil 1978: 129).² *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*'nde de aynı bilgiler verilmiştir (2003: 409). İhsan Işık, 1910 İstanbul doğumlu olduğunu belirtmiştir (Işık 2002: 396). Buse Turan da yazarın doğum bilgilerini İhsan Işık'la aynı şekilde vermiştir (Turan 2019). Dolayısıyla kaynaklardaki bu bilgiler hatalıdır, yazarın doğum bilgilerinin doğrusu babasının günlüğünde yer aldığı şekliyle Sakız - 29 Nisan 1899'dur. Yazarın doğum tarihinin kimi kaynaklarda 1901 olarak geçmesinin sebebi de babasının günlüğünde karşımıza çıkmaktadır: “*Celâlettin 315 tevellütü olduğu halde Harb-i Umumi'de Almanya'daki tahsiline sekte arz olmasın diye tevellüdü 317 yaptırılmış idi. (...)*” (Ezine 2011: 205). Yazarın yaşı, askere alınıp eğitiminin yarım kalmaması için ailesi tarafından resmî kayıtlarda iki yıl küçültülmüştür.³

Celâleddin Ezine iki yaşındayken (1901) babası Selanik savcı yardımcılığına atanmış ve aile Selanik'e taşınmıştır (Ezine 2011: 51-52). Yazar ilköğrenimine bu şehirde 1903'te başlamıştır (Ezine 2011: 89). Yazarın kardeşi Mustafa Orhan da ailenin Selanik'te bulunduğu süre içinde 4 Aralık 1905'te doğmuştur (Ezine 2011: 115). Memduh Ezine'nin 1906'da Dersaadet Müstantik Azalığı'na tayini ile aile İstanbul'a taşınmıştır (Ezine 2011: 126-127). Eğitime burada devam eden Celâleddin Ezine, 1910'da Mekteb-i Sultani'ye (Galatasaray Lisesi) kaydolmuştur (Ezine 2011: 153). Yazarın Mekteb-i Sultani'de eğitimi devam ederken amcası Cemil Bey'in Berlin Ataşemiliterliği'ne atanması üzerine Almanya'da eğitim alması için amcasıyla birlikte 1913'te yurtdışına gönderilmiştir (Ezine 2011: 164). Almanya'da önce dil eğitimi alan ve liseyi tamamlayan Ezine (Ezine 2011: 166), I. Dünya Savaşı'nın sonunda savaşın Almanya aleyhine neticelenmesi üzerine bir süre amcasıyla beraber Stockholm'de kalmış ve eğitimini burada sürdürmüştür (Ezine 2011: 187). Savaş koşullarının normale dönmesi üzerine 1920'de tekrar Almanya'ya giden Ezine, Heidelberg Üniversitesi'nde İktisat bölümüne başlamıştır (Ezine 2011: 190).

2- Celâleddin Ezine'nin *Hamle* dergisi üzerine daha önce yayımladığımız bir çalışmamızda yazarın doğum yeri ve tarihini Necatigil'den aktardığımız için verdiğimiz bu iki bilgi hatalıdır. (Öner - Şen 2017: 769).

3- Celâleddin Ezine'nin doğum tarihinin bazı kaynaklarda 1901 olarak geçmesi bazı yanlış anlaşılmalara da yol açmıştır. Ezine, 21 Ağustos 1945 tarihli “Tevfik Fikret ile Bir Mülâkat” başlıklı yazısında önce Tevfik Fikret'in Galatasaray Lisesi müdürlüğünde bulunduğu sırada bu okulda öğrenci olduğunu ve ikisinin arasında geçen bir olayı anlatır. Daha sonra eğitim için yurtdışına gittiğini ve tatil için ülkeye geldiği bir gün bir arkadaşından Tevfik Fikret'in hasta olduğunu öğrendiğini ve bir sonbahar günü Aşiyân'a onu ziyarete gittiğini anlatır (Ezine 1945: 2). Ezine'nin bu yazısının ardından *Yücel* dergisinde çıkan imzasız “Tüh, Tüh, Mâşallah” başlıklı yazıda Tevfik Fikret'in Ağustos 1915'te vefât ettiği, bu durumda Ezine'nin onu 1914'te ziyaret etmiş olabileceği fakat doğum tarihi kaynaklarda 1901 olarak geçen Ezine'nin bu tarihte on üç yaşında bir çocuk olduğu belirtilir ve Ezine'nin yazısı aleyhine alınır (İmzasız 1945: 48). Oysaki 1899 doğumlu Ezine, bu tarihte on beş yaşındadır. Beşir Ayvazoğlu da Tevfik Fikret biyografisinde bu iki yazıdan bahseder ve o da Ezine'nin doğum tarihini 1901 olarak aldığı için *Yücel*'deki yazıya benzer bir şekilde Ezine'yi “(...) Fikret etrafında inşa edilen mitolojiden prestij devşirmeye kalkışanlar[dan] (...)” (Ayvazoğlu 2019: 24) biri olarak nitelendirir.

1922’de bu şehirden ve üniversiteden ayrılan Ezine, Leipzig’e geçerek eğitimine burada devam etmiştir (Ezine 2011: 197). Babasının günlüğünde Leipzig’de hangi bölümü okuduğu belirtilmemiştir. Koçu ile Necatigil’in eserlerinde (Koçu 1971: 5475, Necatigil 1978: 129) ve *Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*’nde (2003: 409) bu iki üniversitede Felsefe eğitimi gördüğü belirtilmişse de Memduh Ezine’nin günlüğünde Heidelberg’de İktisat okuduğu açıkça belirtilmiştir.

Memduh Ezine’nin günlüğündeki 7 Kasım 1923 tarihli nottan yazarın Almanya’dan ayrılıp Paris Üniversitesi’ne geçtiği anlaşılmaktadır (Ezine 2011: 205). Fakat Paris’e ne zaman geçtiği ve burada hangi bölümü okuduğu günlükte belirtilmemiştir. Yazar hakkında yukarıda zikrettiğimiz eserler burada İktisat (Ekonomi) okuduğunu belirtmektedirler.

1926’da yurda dönen (Ezine 2011: 209) Celâleddin Ezine’nin Almanya ve Fransa’daki eğitimini tamamlayıp tamamlamadığı hakkında günlükte kesin bir bilgi bulunmaktadır. Bu noktada yazarın 1927’de Türkiye’ye döndüğünü belirten Koçu’nun (Koçu 1971: 5475) ve *Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*’nin (2003: 409) verdiği bilgi bir yıl farkıyla hatalıdır. Yazar, ülkeye döndükten sonra 27 Ekim 1926’da 150 Lira maaş ile Selanik Bankası’nda memuriyete başlamıştır (Ezine 2011: 209). Askerlik görevini Gülhane Hastanesi’nde 16 Aralık 1926 - 17 Nisan 1927 tarihleri arasında yapmıştır (Ezine 2011: 210). Eylül 1927’de özel bir yazıhane açan Ezine, sigortacılık ve ticaret ile meşgul olmuştur (Ezine 2011: 212, 218). Reşad Ekrem Koçu, onun İstinye Dokları, Emtia Sigortası, Ergani Madeni şirketleri ile Iskonto ve Ticaret Bankası’nda çalıştığını belirtmiştir (Koçu 1971: 5475).

Celâleddin Ezine, 2 Kasım 1930’da ailesinin yönlendirmesiyle Bahriye Miralaylığı’ndan emekli Rasih Bey’in kızı Fahire Hanım ile nişanlanmış ve 30 Kasım’da evlenmişlerdir (Ezine 2011: 220-221). Fakat bu evlilik kısa sürmüş ve çift Temmuz 1932’de ayrılmıştır (Ezine 2011: 225). Yazarın bundan sonra evlenip evlenmediğiyle ilgili elimizde bilgi bulunmamaktadır. Babasının günlüğünde yazar hakkında yer alan son bilgi 2 Aralık 1935’te bir burun-boğaz ameliyatı olduğuyla alakalıdır (Ezine 2011: 232).

Salâh Birsal, hatıralarında Celâleddin Ezine’nin 1930’lu ve 1940’lı yıllarda Beyoğlu’nda Nisuzaz Pastanesi’ne devam eden yazarlardan olduğunu belirtir ve onun hakkında şunları söyler:

“Cumartesi toplantılarına Celâlettin Ezine ile Burhan Arpad da katılır. Celâlettin Ezine, öteki günlerde de Nisuzaz’a gelir ve çokluk tek başına, kapının tam karşısına gelen masada oturur. Ezine Hergün gazetesinde başyazılar da yazar ve gazetenin sanat sayfasında genç yazarların yazılarını yayınlar. (...) Siyah kadife yakalı pardesüsü ve bastonu, umur görmüş biri olduğunu ortaya koyar. (...)” (Birsal 2013: 83)

1939 yılında *Cumhuriyet* gazetesi nâmına Amerika’ya ve 1940’ta aynı gazete

nâmına Fransa'ya giden Celâleddin Ezine (Ezine 1943-44?: 171), 1940 yılının ağustos-aralık aylarında Hasan Tanrıkut ile birlikte aylık olarak sadece beş sayı çıkan *Hamle* dergisini yayımlamıştır. Salâh Birsal, derginin maddî kaynağını Ezine'nin sağladığını belirtmiştir (Birsal 2013: 83). Edebiyat tarihimizde önemli yerleri olan Sabahattin Kudret Aksal, Hasan Tanrıkut, Celâl Sılay, Âsaf Hâlet Çelebi, Hasan İzzettin Dinamo, Fezâ Gürsey, Rıfat Ilgaz, Baha Dürder, Abdülkadir Karahan, Yahya Kemâl gibi birbirinden çok farklı edebî görüşlere sahip şair ve yazarları bir araya getiren *Hamle* dergisi, kısa ömrüne rağmen, adından anlaşılabilceği üzere edebiyat, kültür ve sanatta bir hamle yapmayı amaçlamıştır. Dergide Antik Yunan klasiklerinden modern Batı edebiyatına, Doğu edebiyatından tasavvufa ve felsefe yazılarına kadar geniş bir yelpazede yazı, şiir ve çevirilerin yayımlandığı görülmektedir. Bunlar bir bakıma Ezine'nin ilgi alanlarını da göstermektedir.⁴

Hamle dergisinin yazarlarından olan Hasan İzzettin Dinamo o yıllara ait hatıralarında bu dergi ve Celâleddin Ezine hakkında çeşitli bilgiler vermektedir. Bunlar arasında derginin kuruluş toplantısında ilk kez karşılaştıkları anla ilgili hatırası, o zaman 41 yaşında olan Ezine'nin dış görünüşü ve tavırları açısından da bilgi vermesi bakımından önemlidir:

“(...) Biz, oturmuş öteden beriden konuşurken birden kapı açıldı. İçeri uzunca boylu, yakışıklı, balık eti gövdeli, ak yüzlü, mavi gözlü, mavi ceketli, ak pantolonlu, karnı hafifçe dışarı çıkarak, bastonlu (sanırım gümüşten), otuz beş - kırk yaşlarında gözü dolduran bir adam girdi: Bu Celalettin Ezine’ydi.

Hepimiz, her zaman arkadaşlara ayağa kalktığımız gibi, ona da kalktık. Tanrıkut, hepimizi ona tanıttı. Bize de, daha önce, onun üstüne bir yığın bilgi aktarmıştı. Birkaç tiyatro oyunu yazıp bastırılmış olan Celalettin Ezine, şimdide dek Avrupa’da uzun süre yaşamış, para yemiş, ister istemez epeyce de kültürlenmişti. Konuşurken kendine ne kerte güvendiği anlaşılıyordu. Çalımı yoktu. (...) Çok zengin bir adam olduğu söyleniyordu. Zenginliği de şundan geliyordu: Sözde, Ezine kasabasının hemen yarısı onundu. Ayrıca Celalettin Ezine’nin Nâzım Hikmet’in teyzeoğlu [doğrusu halaoğlu olacak C.Ş.] olduğu söylenmekteydi. Ancak, sol’lukla hiçbir ilgisi yoktu. Sol’luğun yanından bile geçmemişti. Açıkça görülen bir erdemi vardı: Liberal Fransız burjuva kültürüyle yetişmiş her Türk aydını gibi hoşgörülü sahibiydi. (...)” (Dinamo 1984: 29-30)

Dinamo, *Hamle*’nin beşinci sayıdan sonra çıkmamasında ise Nazi parmağı olduğunu düşünmektedir. Nazilerin savaş yıllarında farklı ülkelerde kendi propagandalarını yapacak gazeteler çıkarttığını belirten Dinamo, Ezine’nin bir nevi kumpasa düşürülerek *Gün* adında bir gazete çıkarmak için kandırıldığını ve bu yüzden *Hamle*’yi kapattığını iddia etmektedir. Ayrıca durumu fark eden devletin *Gün* gazetesinin çıkmasına

4- *Hamle* hakkında bir inceleme ve derginin ayrıntılı dizini için bakınız: (Öner - Şen 2017: 767-779). Dergi hakkında iki farklı değerlendirme için bakınız: (Varlık 2016: 181-195, Doğan 2017: 19-27).

izin vermediğini ve bu yüzden yazar kadrosunun ortada kaldığını belirtir (Dinamo 1984: 111-117). Oysaki *Gün* gazetesi 1941’de yayımlanmıştır (Doğan 2013: 21, Doğan 2017: 20).⁵ Bu yüzden Dinamo’nun *Hamle*’nin kapanmasıyla ilgili verdiği bilgilere ihtiyatla yaklaşmak gerekmektedir. Salâh Birsal bu konuda Ezine’nin aylık bir dergi yerine haftalık bir gazetenin daha çok ses getireceğini düşündüğünü, bu yüzden *Hamle*’yi kapatıp *Gün*’ü çıkarmaya başladığını söylemektedir (Birsal 2013: 93).⁶

Celâleddin Ezine’nin hayatıyla ilgili önemli bir detay ise 1941 yılında yaşanan *Hamlet* davasıdır. Davaya sebep olan olaylar İstanbul Şehir Tiyatroları tarafından 1941-1942 sezonunda Muhsin Ertuğrul’un yönetmenliğini yaptığı ve Talât Artemel’in başrolünde oynadığı *Hamlet* temsili üzerine gerçekleşmiştir (Özcan 2008: 10-11). Temsil hakkındaki ilk eleştiri yazısını *Tasvir-i Efkâr* gazetesinin 5 Ekim 1941 tarihli sayısında “Şehir Tiyatrosunda Shakespeare, Danimarka Prensi Hamlet” başlığıyla Celâleddin Ezine yazmıştır (Özcan 2008: 12, 96). Yazısında hem yönetmen Muhsin Ertuğrul’u hem de Talât Artemel’i eleştiren Ezine, temsili o derece başarısız bulmuştur ki beş perdelik piyesin üçüncü perdesinde salondan çıktığını belirtmiştir. Ona göre bu temsilde Shakespeare ve *Hamlet* katledilmiştir (Özcan 2008: 12-13).

Ezine’nin bu yazısı üzerine Muhsin Ertuğrul *Türk Tiyatrosu* dergisinde ona oldukça sert bir cevap vermiştir (Özcan 2008: 15-16). Ezine, Muhsin Ertuğrul’un bu yazısını hakaretâmiz bularak ona ve *Türk Tiyatrosu* dergisinin yayın müdürü Neyyire Ertuğrul’a dava açmıştır. Aynı şekilde Muhsin Ertuğrul da Ezine’ye dava açar. Karşılıklı hakaret davalarına Peyami Safa, Talât Artamel, Cihat Baban ve Emin Zeki Coşkun dâhil olurlar (Özcan 2008: 44-45). İlk duruşması 19 Kasım 1941’de görülen davalar 7 Ocak 1942’ye kadar sürmüştür (Özcan 2008: 45, 75). Davaların neticesinde Celâleddin Ezine suçsuz bulunmuş; Muhsin ve Neyyire Ertuğrul ile Emin Zeki Coşkun, Ezine’nin eleştirisine hakaretâmiz cevap vermek ve bunu yayımlamak yüzünden ikişer ay hapis ve otuz üçer lira para cezasına çarptırılmışlar fakat sabıkaları olmadığı için cezaları tecil edilmiştir (Özcan 2008: 75).

1943’te II. Dünya Savaşı’nı gözlemlemek için *Tasvir-i Efkâr* gazetesi nâmına Avrupa’ya giden Celâleddin Ezine’nin 1943’ten sonraki hayatıyla ilgili herhangi bir bilgiye ulaşamadık. 1945-1946’da *Hürses* ve *Yeni Türkiye* gazetelerinde imzası görülen

5- Araştırmalarımız esnasında *Gün*’ün sadece ilk dört sayısına Ankara Millî Kütüphane arşivinde ulaşabildik. “Cumartesi günleri çıkar siyasi ve edebi gazete” şeklinde yayımlanan *Gün*’ün müdürü Hasan Tanrıkut’tur. Birinci sayısı 24 Mayıs 1941 ve dördüncü sayısı 14 Haziran 1941’de çıkan *Gün*’ün bu tarihten sonra yayınına devam edip etmediği hakkında bir bilgiye erişemedik. Celâleddin Ezine’nin ismi bu gazetenin sadece ilk sayısında “Türk Politikası” başlıklı bir yazıda karşımıza çıkmaktadır (Ezine 1941: 1, 6). Bunun yanında her sayıda imzasız olarak neşredilen “Haftanın Edebi ve Fikri Notları” başlıklı köşenin Ezine ya da Hasan Tanrıkut tarafından hazırlandığını düşünmekteyiz.

6- Bunların yanı sıra Hilmi Ziya Ülken’in Doğu Batı Yayınları tarafından yayımlanan kitaplarının başındaki özgeçmişte (Ülken 2016: 6) ve kimi internet sitelerinde Ülken’in 1938-1943 yılları arasında neşrettiği İnsan dergisini Sabahattin Eyüboğlu ve Celâleddin Ezine’yle birlikte çıkardığı bilgisi yer almaktadır. Oysaki Ezine, bu derginin kurucularından ve sorumlularından birisi değildir (Doğan 2013: 9). Ezine sadece İnsan’ın 15 Nisan 1938 tarihli ilk sayısında “Alman Şiirinde Stefan George” başlıklı bir yazı yayımlanmıştır (Doğan 2013: 25).

(Yıldırım 2009: 311-312, Tinal - Ocak 2011: 382) Ezine'nin bu tarihlerden sonra görünürlüğünü kaybetmesinin sebebi belli değildir. Bu durum aynı zamanda daha sonraki kuşaklar tarafından Celâleddin Ezine isminin unutulmasına da yol açmıştır.

Celâleddin Ezine, 6 Ocak 1972'de İstanbul'da vefât etmiştir ve Edirnekapı Şehitliği'nde medfundur (Necatigil 1978: 129, *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi* 2003: 409, ayrıca bakınız Ek-3). *Milliyet* gazetesinin 29 Şubat 1972 tarihli nüshasında yer alan bir ilânda Şişli Cami-i Şerifi Vakfı tarafından vakfin başışçılarından Ezine'nin vefatının 52. günü münasebetiyle Mevlid okutulacağı duyurulmuştur (bakınız Ek-4).

3. Eserleri

Celâleddin Ezine, yazı hayatına eğitim için Almanya'da bulunduğu yıllarda Almanca yazılar yazarak başlamıştır (Koçu 1971: 5475). Türkiye'ye döndükten sonra *Hergün*, *Tasvir-i Efkâr*, *Cumhuriyet*,⁷ *Hürses* ve *Yeni Türkiye*⁸ gibi gazetelerde edebî ve fikrî yazılar yayımlanmıştır.

Celâleddin Ezine'nin kitap olarak yayımlanmış iki piyesi ve iki gezi yazısı bulunmaktadır. *Yakup ve Ötekiler* ile *Bir Misafir Geldi* piyeslerinin ve *Amerika Mektupları*'nın sonunda yazarın *Kırk Yılın Romanı* adlı bir romanının çıkacağı duyurulmuştur. Fakat yazar hakkındaki kaynaklarda ve kütüphane kataloglarında böyle bir esere rastlanmamıştır. Ezine bu eserini ya tamamlayamamış yahut yayımlamaktan vazgeçmiştir. Yine *Amerika Mektupları*'nın sonunda yazarın çıkacak eserlerinden biri olarak *Dünya Çocukları* adlı bir hikâye kitabı belirtilmiştir. *Hamle*'nin dördüncü sayısında “Anafartalar”, beşinci sayısında “Memo'nun Pasaportu” adlı birer hikâye neşreden (Öner - Şen 2017: 775-776) Ezine'nin hikâyelerini kitaplaştırmayı düşündüğü fakat bunu gerçekleştirmediği anlaşılmaktadır. Ayrıca Reşad Ekrem Koçu, yazarın Almanya'dayken *De Weg* adında Almanca bir piyes yazdığını ve bu eserin Darmstadt Stadttheater'de sahnelendiğini belirtmiştir (Koçu 1971: 5475). Lâkin araştırmalarımız esnasında bu piyesin yayımlanıp yayımlanmadığına dair bir bilgiye ulaşamadık. Eserin yayımlanmadığını, sadece sahnelendiğini düşünmekteyiz.

3.1. Piyesleri

Celâleddin Ezine'nin yayımlanan ilk eseri *Yakup ve Ötekiler*'dir.⁹ Yazar piyesin

7- Ezine'nin *Cumhuriyet*'teki yazıları için bakınız: (Lee 1991: 102-103).

8- Ezine'nin *Yeni Türkiye*'deki yazıları için bakınız: (Tinal - Ocak 2011: 382, 392).

9- Celâleddin Ezine, *Yakup ve Ötekiler*; Kenan Basımevi ve Kılış Fabrikası, yayım yeri belirtilmemiş, 1938, 136 sayfa. Bir sahaftan aldığımız bu eser Ezine tarafından Hasan Âli Yücel'e imzalanmıştır, bakınız: Ek-1 ve Ek-2. Hasan Âli Yücel, piyes hakkında *Akşam* gazetesinde 20 Haziran 1938 tarihinde bir yazı neşretmiştir.

başında eserini “*Bu kitap, ne sahne için yazılmış bir piyes, ne de heyecan verici bir romandır. Sadece bir rüya oyunudur.*” (Ezine 1938: 3) şeklinde takdim etmiştir. Piyes incelendiğinde teknik olarak sahnelenmeye gayet uygun olduğu, yazarın tiyatro tekniğini oldukça başarılı bir şekilde kullandığı görülmektedir. Yazar bu açıklamayı piyesinin sıra dışı muhtevasına dikkat çekmek için yazmış olmalıdır.

Piyes bir prolog ve dört akt’tan oluşmaktadır. Yazar perde terimi yerine yabancı bir kelime olan “akt”ı kullanmayı tercih etmiştir. Prolog ve her akt ikişer tabloda müteşekkildir. Prolog Heidelberg’te, aktlar ise İstanbul’da geçmektedir (Ezine 1938: 7). Piyesteki belki de tek teknik kusur mekân kullanımında karşımıza çıkmaktadır. Zira aktları oluşturan her tabloda mekân değişmektedir. Meselâ; üçüncü akt yedinci tablo bir kahvehanede, üçüncü akt sekizinci tablo bir evde geçmektedir. Bu durumda bir akt içerisinde iki kez dekorun değişmesi gerekmektedir. Piyeste kapalı mekânlar ağırlıktadır. Toplam on tabloda sadece üçünde açık mekân tercih edilmiştir.

Yazar piyesin başında mekân bilgisi verdiği sayfada aktlar arasındaki zaman sıçramalarını da belirtmiştir. Tiyatroda işlenen vak’a, uzun bir zamana yayılmışsa işlenen olayların sahnelemeye uygun olması için birkaç saate sığdırılması gerekir. Bunun için de piyes yazarları tablolar veya perdeler arasında “zaman sıçraması” denilen atlamalar yaparlar (Özakman 2014: 201). *Yakup ve Ötekiler*’de prologla birinci akt arasında sekiz yıl, birinci ve ikinci akt arasında dört yıl, ikinci ve üçüncü akt arasında iki ay, üçüncü ve dördüncü akt arasında beş ay zaman farkı vardır (Ezine 1938: 7). Böylece piyes yaklaşık on üç yıllık bir zaman dilimini kapsamaktadır.

Piyesin merkezî kişisi Yakub’dur. Yakub, Çinli Sun-Fu, Mathias, Else ve Ömer Heidelberg’te felsefe ve sosyoloji öğrenimi görmektedirler. Piyes Sun-Fu’nun felsefe doktorasını bitirdiği gün arkadaşlarının onu tebrik için evinde ziyaret etmesiyle başlar ve aralarında medeniyet üzerine felsefî bir sohbet geçer (Ezine 1938: 13-24). Prologun birinci tablosunda Sun-Fu ile Yakub diğerlerinden daha ağırbaşlı ve felsefeye daha hâkim bir görüntü çizerler. Oysaki piyesin devamında Ömer hariç bu şahısların hepsi kendilerinden beklenmeyen ciddi değişimler sergilerler. Ömer, Heidelberg’ten döndükten sonra akademik kariyerine devam eder ve profesörlüğe kadar yükselir (Ezine 1938: 110). Lakin Ömer de hoppa bir genç kız olan Fatma’yla evlenmiş ve süre sonra yaşam şekilleri birbirine uymadığı için ayrılmışlardır (Ezine 1938: 47-48, 71-73).

Diğerlerinden Else, Beatrice Lir adını alarak dünyaca ünlü bir dansöz olmuş ve bir “kötücül kadın”a dönüşerek pek çok erkeğin hayatını mahvetmiştir (Ezine 1938: 52, 62, 102). Budist felsefenin derinliklerine hâkim ve oldukça derin bir insan gibi görünen Sun-Fu, önce Beatrice’in peşinden şehir şehir dolaşmış ve en sonunda Şanghay’da

Yücel bu yazısında piyesin bir ilk eser olmasını göz önüne alarak yazarın daha sonra yazacağı ustalık eserlerini muştuladığını belirtmiştir: “(...) *Yakup ve Ötekiler* ancak büyük bir eserin projesi, esaslı ve müstakbel bir insanın maketidir. Muharririni, daha ilk emeğiyle vardığı bu muvaffakiyetinde tebrik ederken, asıl büyük ve tam olarak vereceği eserin zevkine duyduğum iştiyakı şimdiden ifade etmeliyim.” (Yücel 1938: 6)

korsanlığa başlamıştır, Beatrice de onun metresi olmuştur (Ezine 1938: 58, 106). Mathias da Beatrice'in peşinden dünyayı dolaşmış ve onun Sun-Fu'yla Şanghay'da kalması üzerine dünya turuna devam etmiştir, bohem bir yaşam sergiler (Ezine 1938: 111). Hasan Âli Yücel, bu şahıslar hakkında şu yorumu yapmıştır: “*Bunlar birer ruh ikizliğini gösteriyorlar. Tezad içindeler. Hiçbiri hikmet: sagesse'in yüksek huzur ve sükûnuna, ruhun müşkül muvazenesine eremeden kayboluyorlar. Hepsî berzahdalar. (...)*” (Yücel 1938: 6)

Piyesin merkezî kişisi Yakub da Sun-Fu, Else, Mathias gibi muvazenesini bulamamış bir şahıstır. Sürekli bir arayış içinde olan Yakub, piyesin başından sonuna kadar bir iç huzursuzluğu çekmektedir. Yakub bu durumu birinci tabloda şöyle ifade etmiştir: “*(Elini kalbinin üstüne bastırarak) Burada bir şey var, Doktor Fu... Ağır, kâbus gibi, nefesimi darlatan, geceleri uyutmayan bir şey...*” (Ezine 1938: 19).

Piyesi sıradan olayların vuk'u bulduğu bir eser olmaktan çıkaran ve kanaatimizce yazarının eserini “bir rüya oyunu” olarak nitelermeye yönlendiren olay ise proloğun ikinci tablosunda gerçekleşir. Yakub, Heidelberg'te bir parkta otururken yanına Melon Şapkalı Adam gelip oturur ve Yakub'un isteksizliğine rağmen onunla sohbet başlar (Ezine 1938: 25-26). Kısa süre sonra Melon Şapkalı Adam'ın normal bir insan olmadığı, metafizik güçlere sahip olduğu anlaşılır (Ezine 1938: 32). Tablonun sonunda Yakub, kendisini şüpheye davet eden Melon Şapkalı Adam'dan “*tam kuvvetli varlıktan doğan yaratıcı fikir yolunun*” iki şartını öğrenir. Birincisi, asla diz çökmemektir (Ezine 1938: 34). Melon Şapkalı Adam, ikinci şartı Yakub'un kendi talebesi olması ve kendi yolundan çıkmaması şartıyla söyler. Bu da insanın sadece kendi kendine inanmasıdır (Ezine 1938: 34-35).

Melon Şapkalı Adam, ikinci aktın beşinci tablosunda Yakub'u bu sefer bir lokantada yakalar. On iki sene sonra Yakub başlangıçta onu tanıyamaz (Ezine 1938: 74-75). Melon Şapkalı Adam, bu tabloda Yakub'a savaşı ve insanların ölmesini överek nihilist fikirler aşılama çalışır. Yakub sonunda onu tanır ve kovar. Masasındaki içki şişesini ona doğru fırlattığında Melon Şapkalı Adam bir anda yok olur. Bu yüzden lokantadaki şahıslar Yakub'un sarhoş olduğunu düşünürler (Ezine 1938: 76-80).

Melon Şapkalı Adam, Goethe'nin *Faust*'undaki şeytan Mefistofeles'i andırmaktadır. Şeytan, Faust'u nasıl yoldan çıkarmışsa (Goethe 2015: 74-94) Melon Şapkalı Adam da aynı şekilde Yakub'u kendisine bağlamaya çalışmaktadır. Melon Şapkalı Adam'ın Yakub'a bencillik tavsiye etmesi, anarşist/nihilist düşünceleri övmesi ve şu sözleri onun karanlık bir güç olduğunu açıkça göstermektedir: “*(Gözlüklerini gösterir) Gündüz aydınlığı gözlerime dokunur, sokağa geceleri çıkarım... Bununla beraber, fikrinize iştirak edemeyeceğim. Bence ışıktan hiçbir varlık doğmadı. (...)*” (Ezine 1938: 78)

İkinci tabloda Melon Şapkalı Adam'ın talebesi olmayı kabul eden Yakub'un aradan geçen on iki senede bundan neden vazgeçtiği üzerine durulmamıştır. Yani Yakub'un iç dünyasındaki değişimler piyeste yeteri kadar işlenmemiştir. Aslında bu nokta Yakub'u bir

Faust olmaktan alıkoyduğu için oldukça önemlidir.

Yakub üçüncü akt yedinci tabloda yine ciddi bir değişim geçirerek malını mülkünü satıp ayaktakımından insanlarla beraber Karagümrük'te yaşamaya karar verir. Bu değişimin sebebinin üzerinde yine durulmamasına rağmen bu hareketin Yakub'un muvazenesini bulamamış içsel arayışının bir neticesi olduğu bellidir. Yakub bu tercihiyle Melon Şapkalı Adam'ın yolundan tamamen ayrıldığını da ortaya koyar. Zira Melon Şapkalı Adam, ona kimsenin önünde diz çökmemesini telkin etmişken o ayaktakımından ezilmiş insanların karşısında diz çöker ve “(...) *İnsana iman etmek, ona inanmak!... Bu ne güzel şey Ömer! (...)*” der (Ezine 1938: 99). Yine Melon Şapkalı Adam'ın bencilik telkininden uzak bir şekilde Karagümrük'te yeni tanıştığı insanların sorunlarını çözmek için uğraşır: Ayşe'yi randevueviden kurtarır, Çopur İsmail'in oğlunu okula yazdırır, Zurnacı Osman'ın verem olan karısını hastaneye yatırır (Ezine 1938: 120). Onlarla bir kardeş gibi yakınlaşmaya çalışır (Ezine 1938: 113).

Bununla birlikte Yakub bu insanlara bir nev'i devrimci sosyalizm görüşü aşlamaya çalışmaktadır. Zenginlerin fakir halkın hakkını yiyerek zenginleştiğini, gelir dağılımının adaletli olmadığını savunur. Yapmak istediği şeyi “(...) *İptidai insanın benliğile İncilin birleşmesinden meydana gelen hakikî sosyalizm mektebi (...)*” (Ezine 1938: 128) olarak ifade eder. O, bir bakıma insana değer veren hümanizm ile devrimci sosyalist görüşleri birleştirmeye çalışmaktadır.

Fakat bu çabalarında başarılı olamaz, zira düşüncelerini anlatmaya çalıştığı insanlar ona “delirmiş bir zengin züppe” gözüyle bakarlar (Ezine 1938: 94-95). Kendisini biraz olsun anlamaya çalışan Fiyakalı Nuri ise onun fikirlerinden etkilenerek haksız kazanç elde ettiğini düşündüğü bir Yahudi bezirgânı soymaya çalışırken tutuklanır (Ezine 1938: 125). Bunun üzerine Fiyakalı Nuri'nin arkadaşları son tabloda Yakub'u linç etmeye çalışırlar, polisin gelmesi Yakub'u ölümden kurtarır (Ezine 1938: 130-131). Yakub'un yaralanması üzerine Melon Şapkalı Adam yeniden ortaya çıkar. Ona, kendisini dinlemediği için başına bunların geldiğini söyler. Yakub ise “(...) *Ben seni silkip attım, senin hodbinlik yolunu inkâr ettim. Tekrar insana döndüm, ona inandım, en zavallısının önünde eğildim.*” (Ezine 1938: 132) diyerek yine onu tersler. Melon Şapkalı Adam ise ikinci tabloda kendisine uymazsa onu cezalandıracağını söylemişti ve bunu piyesin sonunda yapar. Olayın üzerine gelen polisler görgü tanığı olduğunu ve Yakub'un bir sinir buhranı geçirip kahvede oturan suçsuz müşterilere sövüp saydığını, onlara saldırdığını, olayın bu yüzden çıktığını söyler. Yakub polisler ona inanmamalarını söyler. Bunun üzerine polisler Melon Şapkalı Adam'ın kimliğini isterler, onlara verdiği kimlikte ismi “Yakub”dur. Yakub bu durumda iyice kendinden geçer ve “*Şimdi çıldıracağım, hakikaten çıldıracağım... (polise hitaben) Bu adam nasıl ben olabilir? Yakub benim... O şeytandır... Boynuzlarını kuyruğunu görmüyor musunuz?*” (Ezine 1938: 134) şekline bağırırmaya başlar. Polisler de delirdiğini düşünerek onu akıl hastanesine götürmeye karar verirler (Ezine 1938: 135).

Bu noktada Goethe'nin Mefistofeles'i gibi şeytana benzeyen Melon Şapkalı

Adam'ın tam olarak ne olduğu aslında belirsizdir. Şeytan olabileceği gibi insanın kendi varlığının bir parçası olan nefis de olabilir. Zira, o da nefis gibi Yakub'a sadece kendisini düşünmesini telkin etmektedir. Ayrıca son tabloda kendisini polislere Yakub diye takdim etmesi de bunu düşündürmektedir. Çünkü nefis, insanın bir parçasıdır. Lâkin tüm bunların yanında Melon Şapkalı Adam, aslında piyesin başından beri aklı dengesi bozuk olan Yakub'un gördüğü bir halüsinasyon bile olabilir. Yazar bunu piyesinde ucu açık bir şekilde okuyucunun/seyircinin yorumuna bırakmıştır.

Piyeste önemli bir nokta da otobiyografik izlerdir. Şahısların Ezine gibi Heidelberg'te okuması, Ömer'in Ezine gibi evlendikten bir süre sonra boşanması buna örnektir. Ayrıca birinci akt dördüncü tabloda Sun-Fu'nun Li-Tay-Pe'den bahsetmesi de yazarın kendi ilgi alanlarına bir göndermedir (Ezine 1938: 63). Ezine, *Hamle* dergisinin ilk sayısında bu Çinli şairin "Porselen Köşk" şiirini başına şair hakkında bilgiler ekleyerek çevirmiştir (Öner - Şen 2017: 773). Yazar kendi hayatına dair yansımaları merkezî kişinin yahut sadece bir şahsın üzerine yüklemek yerine bu şekilde farklı şahıslara dağıtarak esere taşımıştır.

Celâleddin Ezine'nin diğer piyesi *Bir Misafir Geldi*¹⁰ 1939'da İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda sahnelendikten sonra aynı yıl kitap olarak yayımlanmıştır (Ezine 1939: 5). Üç perdeden oluşan piyesin tamamı Uludağ Fatintepe'de bulunan bir rasathanede geçmektedir (Ezine 1939: 6). Perdeler şahısların giriş çıkışlarına göre sahnelere ayrılmıştır. Her tablosunda mekânın değiştiği *Yakub ve Ötekiler*'e nazaran bu eser mekân bakımından oldukça sadedir. Buna koşut olarak aynı sadelik içerikte de görülmektedir. Yazar ilk piyesinde olduğu gibi bunun başında da perdeler arası zaman sıçramalarını belirtmiştir. Birinci perdeyle ikinci arasında iki haftalık, ikinci perdeyle üçüncü arasında bir günlük zaman farkı vardır (Ezine 1939: 6). Bu noktada *Bir Misafir Geldi*, Ezine'nin ilk piyesine göre daha dar bir zaman dilimini ele almıştır.

Eserin merkezî kişisi Uludağ Rasathanesi Müdür Prof. Osman'ın eşi Belkis'tir. Belkis, üniversitede asistanken hocası Osman'la evlenmiş ve akademiden ayrılarak çalışmalarını eşiyle birlikte sürdürmeye başlamıştır. Beş senedir evlidirler (Ezine 1939: 19). Osman, yeni kurulacak Uludağ Rasathanesi'ne müdür olarak atanınca buraya gelmişler ve bir sene boyunca rasathanenin kuruluş çalışmalarını yapmışlardır. (Ezine 1939: 15). Rasathanenin açılışına yakın günlerde onlara misafirliğe hem Osman'ın hem Belkis'in liseden edebiyat öğretmeni olan emekli Riyaz Hoca gelir. Riyaz Hoca, hiç evlenmemiştir (Ezine 1939: 13). "Matematikle ilgili" anlamına gelen "riyâzî" kelimesine (Devellioğlu 2004: 895) benzeyen ismiyle eserde mantığın ve sağduyunun sesini temsil etmektedir. Riyaz Hoca, iki eski öğrencisinin ideal bir çift olduklarını düşünür ve bu düşüncesini şöyle ifade eder: "(...) *Sevgi ve menfaattan daha çok sağlam bir rabıta bu! Sevgi bir gün dostluk olabilir; menfaat ehemmiyetini kaybedebilir; fakat aynı ideal peşindeki birleşmenin koruduğu evlilik ölür mü hiç? İki fizik âliminden bir çift!*" (Ezine

10- Celâleddin Ezine, *Bir Misafir Geldi*, Kenan Basımevi ve Klişe Fabrikası, yayım yeri belirtilmemiş, 1939, 101 sayfa.

1939: 19)

Riyaz Hoca'nın bu yorumu eserin devamı için önemlidir. Zira Osman ile Belkis birbirlerini sevmekle birlikte Osman işine daha fazla önem vermekte, bilimsel çalışmalar çifti birbirine bağlayan bir rabıta özelliği kazanmaktadır.

Bu şekilde dış dünyaya kapalı bir evlilik yaşayan Belkis'le Osman'ın ilişkileri birinci perdenin sonlarında rasathaneye gelen "bir misafir" yüzünden zedelenir. Belkis'in kuzeni Leylâ, kocası Tunç ve arkadaşları eski ünlü futbolcu, "Arslan" lakaplı Ahmet tatil ve eğlence amacıyla Uludağ'a gelmişlerdir. Gelmişken Belkis ile Osman'ı ziyaret ederler (Ezine 1939: 30-31). Leylâ, Tunç ve Ahmet hayatı eğlenceden ibaret sanan dejenere şahıslardır. Bu üçlünün tavırlarından oldukça rahatsız olan Riyaz Hoca, modernleşmenin yanlış Batılılaşmaya dönüşmesini bu şahıslar üzerinden eleştirir:

"(...) Medeniyeti öyle benimsedik ki; namuslu kadınla orospu, vekille borsa dolandırıcısı, urz düşmanı ile vicdanlı adam; dans salonu ile kumar masasının başında can ciğer ahbap oldular... (...)

(...) Nevropat, piskopat, bilmem daha bir takım patlı hastalık isimleri ne kadar çoğaldı son zamanda, farkında mısın? Hepsinin altını eşele, kokteyl kadehi, iskâmbil kâğıdı, uykusuzluk balosu, ve frenk zurnasının mikroplarını bulursun... Fıkır fıkır kaynıyorlar, yaz türlü sü gibi mübarekler!" (Ezine 1939: 48-49)

Piyesin ikinci perdesinde bir güneş tutulması yaşanacaktır ve Osman tutulmanın görüntülerini almak için heyecanla hazırlık yapmaktadır (Ezine 1939: 44). Belkis'in ise ilk perdeye göre dalgınlaştığı görülmektedir. Bunun sebebi Leylâ'nın onu eğlencelere davet etmesi ve Belkis'in bunun tesiriyle bilimin dışında hareketli bir dış dünya olduğunu fark etmesidir (Ezine 1939: 51). Perdenin devamında Belkis ile Ahmet'in yalnız kaldığı bir sahnede Ahmet'in Belkis'i eşinden gizli olarak kendisiyle birliktelik yaşamaya ikna etmeye çalıştığı görülür. Aşk, sevgi gibi duygulara aslında inanmayan ve tam bir çapkın olan Ahmet, Belkis'ten etkilendiğini ve onu sevdiğini söyleyerek Belkis'i kandırmaya çalışmaktadır. Belkis, eşine ve evliliğine sadakat göstermeye çalışsa da aslında Ahmet'ten etkilenmiştir. Bunun sebebi Ahmet'in sporculuğu dolayısıyla Osman'a göre daha güçlü ve yapılı bir erkek olmasıdır (Ezine 1939: 61-65). Belkis, Osman'ı tüm samimiyetiyle sevmesine rağmen evliliklerinde coşkulu bir aşk yaşamamışlardır. Osman, Riyaz Hoca'nın da vurguladığı gibi *"(...) Duygularını etrafa yayamayan, hislerini başkalarına açamayan adamlar[dan](...)"* (Ezine 1939: 18) birisidir ve eşinden çok işiyle ilgilenmektedir. Bu yüzden Belkis, Osman'la ne kadar mutlu olsa da bir eksiklik hissetmektedir. Ahmet ise Osman'a nazaran arzu ve şehveti temsil etmektedir. Belkis bu yüzden Ahmet karşısında büyük bir kararsızlık yaşar.

Belkis ile Ahmet bu esnada dans ederler. Aynı zamanda güneş tutulması başlamıştır ve Osman, eşini çağırarak için onların bulunduğu odaya girdiğinde onları baş başa

görünce büyük bir şok yaşar ve bayılır (Ezine 1939: 66-69). Eşini aslında çok seven ama bunu biraz mizacı biraz da işine düşkünlüğü sebebiyle ona belli edemeyen Osman, bu durum karşısında yaşadığı acıyı Riyaz Hoca'ya şöyle ifâde eder:

“(...) Sonra, birdenbire Belkis! Belkis ve onunla beraber istikrar devresinin başlangıcı... Başka bir renk, başka bir koku... Benim olan o; onun olan ben... Merbutiyet, alâka, kök... Sonra... Hiç beklenmedik bir anda... Benimdir sandığım o insan... Karşımda... (...)” (Ezine 1939: 77)

Osman'la Belkis'in evliliğini kurtaran kişiye Riyaz Hoca olur. Belkis'in yalnız başına Ahmet'le telefonda konuştuğunu anlayan Riyaz Hoca gizlice onu dinler. Belkis'in telefon görüşmesi bittikten sonra Osman'ın durumunun iyi olmadığını ve bu yaptıklarının yanlış olduğunu ona anlatır. Belkis ise evliliğinde duygularını ve kadınlığını yaşayamadığını söyler. Ahmet ile Osman arasında bocalayan Belkis, biraz da Osman'ın sürekli işiyle ilgilenmesinden ötürü kendisini yeteri kadar sevmediğini düşünmektedir. Oysaki Osman, eşini Ahmet'le gördükten sonra kendisi için çok önemli olan güneş tutulmasını bile umursamaz hâle gelmiştir. Riyaz Hoca, bunları anlatarak Belkis'i ikna eder ve bir yanlış yapmaktan alıkoymaz (Ezine 1939: 83-95).

Piyes, Riyaz Hoca'nın Belkis ile Osman'ı akşam yemeği için yakınlarındaki lüks otele göndermesiyle sona erer (Ezine 1939: 96-97). Çift, bir yıldır orada yaşamalarına rağmen bir kere bile rasathaneden çıkıp bu otele gitmemişlerdir. Bunun sebebi dış dünyaya kapalı yaşam şekilleridir. Ama bunun sağlıklı olmadığı son yaşananlarla anlaşmıştır. Bu noktada eserde,

“(...) aile mutluluğunun, kadın ve erkek tarafından yapılacak bazı fedakârlıklarla doğabileceği tezi savunulur. Çoğunlukla entelektüel ailelerde erkeğin karısını ihmal etmesi ile ortaya çıkan huzursuzlukları ele alan bu piyes, yuvada kafanın ve etin dengeli uyumunu ister; bu uyumun elde edilmesi konusunda kadının iradesine de pay ayırır. (...)” (Töre 2016: 135).

Yazar bu düşüncesini, evliliği *“(...) kafamız ve etimiz... İkisinin ahengini yaratabilmek; ikisinin tam ayarını bulabilmek! Görüyorsun ya bir ahenk ve ayar meselesi; başka hiçbir şey değil!”* (Ezine 1939: 95) şeklinde tanımlayarak somutlaştırmıştır.

3.2. Gezi Yazıları

Celâleddin Ezine'nin yayımlanmış üçüncü kitabı *Amerika Mektupları*'dır.¹¹ Eser, Ezine'nin 1939'da yaptığı Amerika seyahatine ait izlenimlerinden oluşmaktadır ve aynı yıl *Cumhuriyet* gazetesinde tefrika hâlinde yayımlandıktan sonra 1940'ta kitap olarak basılmıştır (Ezine 1940: 5). Kitap, Ezine'nin deniz yolculuğunu anlattığı “Normandie

11- Celâleddin Ezine, *Amerika Mektupları*, Kenan Basımevi ve Kılış Fabrikası, yayım yeri belirtilmemiş, 1940, 152 sayfa.

Transatlantiği” başlıklı giriş kısmından sonra “Amerikan Psikolociası”, “Amerikan Politikası”, “Madde Amerikanın Ruh Cephesi”, “Pasifik Ekspresi” ve “Amerikan Ekonomiası” bölümlerinden oluşmaktadır. Bu bölümlerin her biri alt başlıklara ayrılmıştır.

“Normandie Transatlantiği” kısmında yazar Amerika’ya oldukça lüks bir gemide yaptığı deniz yolculuğunu ve bu yolculukta tanıdığı Avrupalı ve Amerikalılara ait izlenimlerini anlatmaktadır (Ezine 1940: 9-28). “Amerikan Psikolociası” bölümünde yazar Amerika’da ilk gördüğü şehir olan New York hakkındaki izlenimlerini ve Amerikalıların ahlâk ve sanat anlayışlarıyla günlük yaşamları hakkında gözlemediklerini aktarmıştır (Ezine 1940: 31-67). Dünyadaki pek çok büyük şehirde olduğu gibi New York’ta da ihtiyaç ve sefalet bir aradadır, Ezine bunu “*En göz kamaştırıcı refah ve servetten, en elim sefalete geçmek için yarım saatlik yol kâfi...*” (Ezine 1940: 37) diyerek belirtmiştir. Amerikalıların her konuda ciddi bir tezat içinde yaşadıklarını düşünen Ezine’nin buna verdiği örneklerin başında insan sağlığı ve can güvenliği gelir. Amerika’da tıbbın ilerlemiş olmasına ve sağlığa önem verilmesine rağmen insanlar hastalıklardan değil cinayet ve kazalardan ölmektedir. Sağlığa önem verilmesine rağmen bunlar önlenemediği için insanlar genç yaşta hayatlarını kaybederler (Ezine 1940: 42-43).

Yazar Amerikalıların, Avrupalılara nazaran sanatta sonradan görme olduğunu ve biraz da bu yüzden Avrupa’daki büyük sanat eserlerini kendi ülkelerine taşımaya çalıştıklarını belirtir (Ezine 1940: 47). Ezine’nin dikkatini çeken bir diğer husus ise Amerikalıların oldukça dindar olmalarıdır (Ezine 1940: 49).

Ezine, gazeteci kimliğiyle gittiği Amerika’da resmî görevliler tarafından büyük bir özenle ağırlandırmaya çalışılmıştır. Bunun sebebini sorduğunda, yabancı ülkelere gelen gazetecileri kendi tanıtımlarını yapacak bir elçi gibi gördükleri cevabını alır (Ezine 1940: 54).

Bu bölümde vurgulanan en önemli noktaysa Amerikalıların siyahilere uyguladığı ayrımcılıktır (Ezine 1940: 66). Yazar eserin devamında da fırsat buldukça bunun üzerinde durmuş ve Amerikalıların bu ayrımcı uygulamalarını eleştirmiştir.

Ezine “Amerikan Politikası” kısmındaysa kısaca Amerikan tarihinden ve ülkenin o günlerdeki siyasî durumundan, partilerden bahsetmiştir (Ezine 1940: 71-94). New York’tan Washington’a geçen Ezine, burada devlet başkanı Roosevelt’in bir basın toplantısına da katılmıştır (Ezine 1940: 86-94). Bunun ardından gelen ve kitabın en kısa bölümü olan “Madde Amerikanın Ruh Cephesi”nde yazar, Amerika’daki felsefî ve edebî hareketleri değerlendirmiştir. Tam bir millet olmayan Amerikalıların kısa tarihlerine rağmen Walt Whitman, Edgar Poe, Mark Twain, Ralph Emerson gibi yazarlar yetiştirmelerini ve Amerikan yazarlarının iki kez Nobel almasını bir başarı olarak değerlendirir (Ezine 1940: 97-100).

Eserin “Pasifik Ekspresi” kısmında yazar beş gün süren tren seyahatini anlatmıştır.

Ülkeyi bir uçtan bir uca kat eden bu seyahatte yazar Florida, Teksas, Arizona ve California'yu görmüştür (Ezine 1940: 103-113). Ezine, kitabın son bölümü olan “Amerikan Ekonomisi”nda ise ülke ekonomisinin temel dinamikleri üzerinde durmuştur (Ezine 1940: 117-149). Bunlar sinema endüstrisi ve ağır sanayiidir. Bu bölümde Hollywood, Chicago, Detroit gibi şehirlerdeki izlenimlerini aktaran yazar Türk ekonomisiyle Amerikan ekonomisini de karşılaştırmıştır (Ezine 1940: 129-134).

Amerika Mektupları ele aldığı bu konularla 1930'ların sonunda henüz II. Dünya Savaşı'na girmemiş olan Amerika'nın sosyal, siyasî ve toplumsal pek çok yönüne ışık tutmaktadır. Amerikalıları tanımaya ve onların yaşamlarını anlamaya çalışan Ezine, bu gezi izlenimleriyle bir bakıma o yıllara ait tarihî bir belge oluşturmuştur.

Celâleddin Ezine'nin kitap olarak yayımlanmış son eseri de bir gezi yazısı olup *Harp İçinde Avrupa*¹² adını taşımaktadır. *Tasvir-i Efkâr* gazetesi tarafından II. Dünya Savaşı esnasında Avrupa'nın savaştan ve tarafsız devletlerini gözlemlemek ve gözlemlerini yazı dizisi olarak yayımlamak üzere görevlendirilen Ezine, daha sonra bu yazılarını kitaplaştırmıştır (Ezine 1943-44?:13).

Beş bölümden oluşan kitabın “Yol Düşünceleri” başlıklı birinci bölümünde yazar İstanbul-Sofya ve Sofya-Viyana arası yolculuğunu anlatmıştır (Ezine 1943-44?: 9-28).

“Harp içinde Avrupa seyahatinin ne kadar zevk ve safadan mahrum, fakat o nisbette zahmet ve meşakkatle dolu bir yol olduğunu gidenlerden duymuştum. Bunlardan hiçbiri zevki için bu meşakkatlere katlanmadı. İçlerinde hastası, tüccarı, memuru vardı. Her biri zaruret veya vazifenin seyyahı idi. Ben de ‘Harp İçinde Avrupa’ yı yazmak vazifesiyle gidiyorum. (...)” (Ezine 1943-44?: 9)

diyen yazar bu seyahatinde gözlemlediklerini kaleme alırken basında yaygın olarak görülen İngiliz yahut Alman yanlıları gibi değil, tarafsız olmaya çalışacağını ifade etmiştir (Ezine 1943-44?: 10-11).

“Muharip Devletler” başlıklı ikinci bölümde yazar üç alt başlık ile Almanya ve müttefikleri Bulgaristan, Romanya, Macaristan'ı ele almıştır (Ezine 1943-44?: 32-139). Milliyetçiliğin samimî bir ideal olduğu zaman faydalı olduğunu düşünen Ezine, bu savaşın başlatıcısı Almanya'nın yaptığı gibi milliyetçiliğin ırkçılığa çevrilmesini bir ortaçağ taassubuna benzetir ve zararlı bulur (Ezine 1943-44?: 40). Frankfurt, Berlin¹³ gibi önemli Alman şehirlerini gezen Ezine, savaşın bu şehirlerdeki yıkıcılığını göstermeye

12- Celâleddin Ezine, *Harp İçinde Avrupa*, Tasvir Neşriyatı, yayım yeri belirtilmemiş, 1943-44?, 324 sayfa. Kitabın künye bilgilerinde basım tarihi belirtilmemiştir. Fakat yazarın, eserinin başlarında dört sene önce bir gazete namına Amerika'ya gittiğini belirtmesinden ötürü (s. 12) bu kitabı oluşturan yazıların 1943'te yazıldığı anlaşılmaktadır. Yazıların gazetede tefrika edildikten sonra kitaplaştığını göz önünde bulundurarak eserin basım tarihini 1943-44? şeklinde göstermeyi uygun bulduk.

13- Ezine'nin Berlin'le ilgili intibalarına (Ezine 1943-44?: 65-75) Türk yazarların gözünden Berlin'in anlatıldığı *Berlin'den Türkler Geçti 1871-1945* adlı eserde de yer verilmiştir (Böer vd. 2012: 317-324).

çalışmıştır. Kendisi de Frankfurt'ta bir hava saldırısının ortasında kalan yazar gördüklerini ve yaşadıklarını büyük bir canlılıkla anlatmıştır (Ezine 1943-44?: 52-53). Yazar, savaşın başlarında büyük zaferler elde eden Almanya'nın daha sonra gerilemesinin sebeplerini bu ani zaferlerin doğru politik ve askerî hamlelerle desteklenememesinde aramış ve Almanya'nın muzaffer iken git gide nasıl mağlup konuma düştüğünü ortaya koymuştur (Ezine 1943-44?: 82-83).

Bulgaristan, Macaristan ve Romanya'yı Almanya'nın müttefikleri olarak ele alan Ezine bu noktada Almanya'nın İtalya'nın müttefikliğine fazla güvenmesinin en büyük hatalarından biri olduğunu düşünmektedir (Ezine 1943-44?: 95). Bulgaristan'ın hem Avrupa sınırlarını oluşturması hem de içerisinde ciddi bir Türk nüfusunun yaşaması sebebiyle Türkiye için bilhassa önemli olduğunu vurgulayan yazar (Ezine 1943-44?: 100) Macaristan ve Romanya'yı ise kendi iç şartları içinde değerlendirmeye çalışmıştır (Ezine 1943-44?: 131-139).

Ezine, “İşgal Altında Devlet” başlıklı üçüncü bölümde Almanya'nın işgal ettiği Fransa'yı savaş öncesi iç ve dış politikası, askerî imkânları ve işgalden sonraki durumuyla oldukça geniş bir şekilde ele almıştır (Ezine 1943-44?: 143-242). Savaş öncesinde ülkede siyasî parti kavga ve dedikodularının yöneticileri yaklaşan bir savaşa karşı gereken önlemleri almaktan alıkoyduğunu vurgulayan yazar (Ezine 1943-44?: 149) orduda subaylar ve askerler arasında da savaşa karşı bir lakaytlık görüldüğünü belirtir (Ezine 1943-44?: 169). Bunu daha önce yaptığı bir Fransa gezisinde gözlemlediğini ifade eden Ezine, bu durumun Fransa'nın işgalini hazırlayan en önemli sebeplerden biri olduğunu altını çizer (Ezine 1943-44?: 169).

Dördüncü bölüm olan “Tarafsız Devletler”de Ezine, II. Dünya Savaşı'na girmeyen İsviçre, İspanya ve Portekiz'i ve tarafsızlık politikalarını ele almıştır (Ezine 1943-44?: 245-307).

Kitabın son bölümü olan “Son Söz” ise iki alt başlıktan oluşmaktadır. “Avrupa'nın Karşısında Komünizma” (Ezine 1943-44?: 311-316) başlığı altında, özellikle savaşın son zamanlarında, savaşan ve tarafsız ülkelerin bir çoğunda sol hareketlerin hızlandığını ve pek çok ülkede bir Sovyet Rusya hayranlığının oluştuğunu belirten Ezine, daha sonra ortaya çıkacak “soğuk savaş” şartlarını önceden tahmin etmiş gibidir. “Avrupa'nın Karşısında Türkiye” (Ezine 1943-44?: 317-320) başlığında ise bu seyahati esnasında gezdiği tüm ülkelerde Türkiye'ye ve Atatürk'e karşı büyük bir saygı hissiyle karşılaştığını belirten yazar, Avrupalıların İnönü'nün Türkiye'yi savaştan korumasının da büyük bir başarı olarak gördüklerini vurgular.

Doğrudan savaşı ele almasıyla diğer eserlerine göre edebî içeriği pek olmayan *Harp İçinde Avrupa* buna rağmen Celâleddin Ezine'nin siyasî, askerî ve sosyal olayları ve durumları başarıyla gözlemleyerek tahlil ettiğini ortaya koymaktadır.

4. Sonuç

1899'da Sakız'da dünyaya gelen ve 1972'de İstanbul'da vefât eden Celâleddin Ezine, baba tarafından Ezine/Çanakkalelidir. Hayatı hakkında bilgi veren kaynaklarda doğum yeri ve tarihi başta olmak üzere hatalı bilgiler görülen Ezine'nin biyografisini bu makalemizde daha doğru ve ayrıntılı bir şekilde vermeye çalıştık. Yükseköğrenimini Almanya ve Fransa'da gördükten sonra 1926'da Türkiye'ye dönen Ezine, 1930'lu ve 1940'lı yıllarda yoğun bir edebî faaliyet içerisinde olmuş; çeşitli gazetelerde yazmış, *Hamle* dergisini çıkarmış ve dört kitap neşretmiştir. Bu yıllardaki yazı faaliyetlerine rağmen yazar 1940'lardan sonra edebî camiadaki görünürlüğüne kaybetmiştir. Araştırmalarımız esnasında 1940'ların sonlarından yazarın vefât tarihi olan 1972'ye kadar Ezine hakkında bir bilgiye ulaşamamızın yazarın yoğun bir edebî faaliyetten sonra görünürlüğüne kaybetmesini bir soru işaretine dönüştürmektedir.

Gerek bu sebepten gerekse yazarın kitaplarının yeni baskısının yapılmamasından ötürü bugün için Celâleddin Ezine büyük oranda unutulmuş bir yazardır. Oysaki yazarın piyeslerindeki teknik sağlamlık, gezi yazılarında karşımıza çıkan hiçbir ayrıntıyı atlamayan keskin bir gözlem gücü ve hadiseleri tahlil etmedeki yetkinliği onun başarılı bir yazar olduğunu ortaya koymaktadır. Çıkardığı *Hamle* dergisinden ve eserlerinin içeriğinden geniş bir kültürel birikime sahip olduğu görülen Ezine'nin kitap olarak yayımladığı eserlerinin yeni baskılarının yapılmasının ve süreli yayınlarda kalmış yazılarının derlenerek kitaplaşmasının hem yazarın bugünün okurlarına ulaşabilmesi hem de Türk edebiyatı çalışmalarını için faydalı olacağını düşünmekteyiz.

Kaynaklar

- AYVAZOĞLU, Beşir (2019), *Fikret*, İstanbul: Everest Yayınları.
- BİRSEL, Salâh (2013), *Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu*, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- BÖER, Ingeborg vd. (2012), *Berlin'den Türkler Geçti 1871-1945*, Çeviren: Can Uralcan, İstanbul: İleri Yayınları.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2004), *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- DİNAMO, Hasan İzzettin (1984), *İkinci Dünya Savaşı'ndan Edebiyat Anıları*, İstanbul: De Yayınevi.
- DOĞAN, Mehmet Can (2013), *Hümanist Bir Kültür Projesi: İnsan Dergisi*, Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.
- DOĞAN, Mehmet Can (2017), “Türk Hümanizmi İçin Kaynak Arayan ve ‘Yeni’nin Peşinde Olan Bir Dergi: Hamle” *Türk Dili*, sayı: 783, s. 19-27.
- EZİNE, Celâleddin (1938), *Yakub ve Ötekiler*, Yayımlanma yeri belirtilmemiş: Kenan Basımevi ve Klişe Fabrikası.
- EZİNE, Celâleddin (1939), *Bir Misafir Geldi*, Yayımlanma yeri belirtilmemiş: Kenan Basımevi ve Klişe Fabrikası.
- EZİNE, Celâleddin (1940), *Amerika Mektupları*, Yayımlanma yeri belirtilmemiş: Kenan Basımevi ve Klişe Fabrikası.
- EZİNE, Celâleddin (1941), “Türk Politikası”, *Gün*, sayı: 1, s. 1, 6.
- EZİNE, Celâleddin (1943-44?), *Harp İçinde Avrupa*, Yayımlanma yeri belirtilmemiş: Tasvir Neşriyatı.
- EZİNE, Celâleddin (1945), “Tevfik Fikret ile Bir Mülâkat”, *Cumhuriyet*, no: 7545, s. 2.
- EZİNE, Memduh (2011), *Aile Günlüğü*, Hazırlayan: Ziver Öktem, İstanbul: YKY.
- GOETHE, Johann Wolfgang von (2015), *Faust*, Çeviren: İclal Cankorel, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- IŞIK, İhsan (2002), *Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi*, Ankara: Elvan Yayınları.

İmzasız (1945), “Tüh, Tüh, Mâşallah”, *Yücel*, sayı: 108, s. 48.

KOÇU, Reşad Ekrem (1971), “Ezine (Mehmed Celâleddin)”, *İstanbul Ansiklopedisi*, cilt: 10, İstanbul: Koçu Yayınları.

LEE, Nan-A (1991), *1928'den 1960'a Kadar Cumhuriyet Gazetesinde Edebiyat, Tarih, Kültür ve Sanatla İlgili Yazıların Sistematik Bibliyografyası*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Milliyet Gazete Arşivi, <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/> (e.t. 31/08/2019).

NECATİGİL, Behçet (1978), *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, İstanbul: Varlık Yayınevi.

ORAL, Haluk (2019), *Nâzım Hikmet'in Yolculuğu*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

ÖNER, Haluk - ŞEN, Can (2017), “Türk Edebiyatında Yarım Kalan Bir Hamle: Celâleddin Ezine'nin Hamle Dergisi Üzerine Bir İnceleme”, *Ulakbilge*, cilt: 5, sayı: 12, s. 767-779.

ÖZAKMAN, Turgut (2014), *Oyun ve Senaryo Yazma Tekniği*, Ankara: Bilgi Yayınevi.

ÖZCAN, Mustafa (2008), “İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda 1941 Yılında Oynanan Hamlet Piyesinin Sebep Olduğu Tartışma ve Davalar”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı: 24, s. 7-101.

Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi (2003), cilt: 1, İstanbul: YKY.

Tarih Çevirme Kılavuzu, Türk Tarih Kurumu, <http://www.ttk.gov.tr/genel/tarih-cevirme-kilavuzu/> (e.t. 24/07/2019).

TINAL, Melih - OCAK, Başak (2011), “Demokrasiye Geçiş Sürecinde Cumhuriyet Halk Partisi Muhalifi Bir Gazete: Yeni Türkiye”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, cilt: 4, sayı: 17, s. 378-404.

TÖRE, Enver (2016), *Modern Türk Tiyatrosu (Temalar)*, İstanbul: Kesit Yayınları.

TURAN, Buse (2019), “Ezine, Celâleddin”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü II*, http://teis.yesevi.edu.tr/index.php?sayfa=madde_detay&md=c5cc17e395d3049b03e0f1cceb02b4d.fb7c575f6905ef37 (e.t. 24/07/2019).

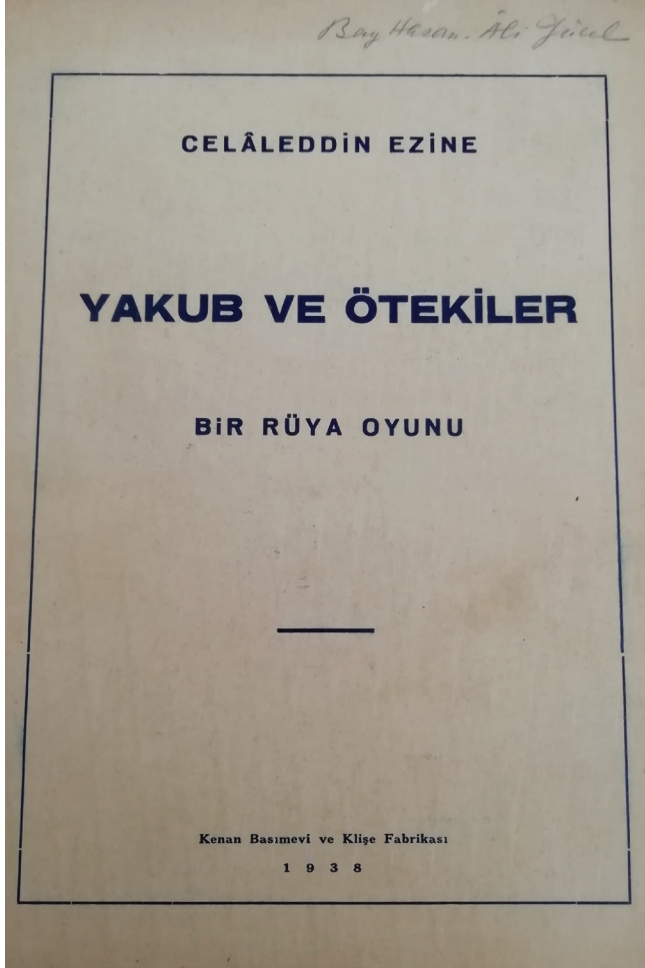
ÜLKEN, Hilmi Ziya (2016), *Bilgi ve Değer*, Hazırlayan: Gülseren Ülken, Ankara: Doğu Batı Yayınları.

VARLIK, M. Bülent (2016), “Sol’a Açık Bir Edebiyat Dergisi: Hamle (1940)”, *Kebikeç*, sayı: 42, s. 181-195.

YILDIRIM, Tahsin (2009), “Türk Gazetecilik Tarihi Üzerine Bir İnceleme-I”, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, sayı: 1, s. 285-324.

YÜCEL, Hasan Âli (1938), “Berzahın İzdırabı”, *Akşam*, no: 7067, s. 6.

Ekler

Ek-1: Celâleddin Ezine'nin Hasan Âli Yücel'e imzaladığı *Yakub ve Ötekiler* piyesinin kapağı.

Bu kitap, ne sahne için yazılmış
bir piyes, ne de heyecan verici bir
romandır. Sadece bir rüya oyunudur.

C. E.

Çok Kıymetli edip ve
mütefekkirimiz, üstad
Hasan-Âli Yücel'in
huzuruna

16. V. 1938

Celâleddin Ezine

Ek-2: Celâleddin Ezine'nin Hasan Âli Yücel'e ithafı ve imzası.

Ek-3: Celâleddin Ezine'nin *Milliyet* gazetesindeki vefât haberi. Kaynak: *Milliyet Gazete Arşivi*, <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/> (e.t. 31/08/2019).

Ek-4: Celâleddin Ezine için okutulacak *Mevlid*'in duyurusu. Kaynak: *Milliyet Gazete Arşivi*, <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/> (e.t. 31/08/2019).